

ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

FORMATION OF «SOFT SKILLS» IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN THE CONTEXT OF MODERN REQUIREMENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF INCLUSION

У статті порушується проблема формування «м'яких навичок» (soft skills) у майбутніх учителів фізичної культури в умовах інклюзивного навчання. Обґрунтовується актуальна потреба у фахівцях з інноваційним мисленням, розвинутими лідерськими якостями та здатністю адаптуватися до змінних умов, особливо в контексті впровадження інклюзивної освіти.

Наголошується на тому, що сучасний педагог повинен володіти не лише фаховими («hard skills»), а й «надпрофесійними» («soft skills») навичками, які є критично важливими для ефективної професійної діяльності та успішної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, включаючи учнів з особливими освітніми потребами. Виокремлено невирішені раніше частини загальної проблеми, зокрема, недостатнє усвідомлення важливості soft skills, відсутність єдиної типології, адаптованої до педагогічної діяльності, неефективність традиційних методів навчання, а також необхідність інтеграції цілісної методичної системи розвитку soft skills з урахуванням специфіки інклюзивного навчання.

Запропоновано робочу типологію «м'яких навичок», що включає комунікацію, співпрацю, критичне мислення, креативність, самопрезентацію та медіакомпетентність. Акцентовано, що дисципліни фізичної культури та спорту мають значний потенціал для розвитку цих універсальних компетенцій, йдеться, зокрема, про використання в освітньому процесі спортивних ігор, квестів, естафет, настільних ігор тощо. Особлива увага приділяється формуванню self- та mentor-компетенцій, що сприяє підготовці педагогів-наставників, готових до викликів сучасного освітнього середовища. Доведено, що soft skills є стратегічними навичками в контексті формування конкурентоспроможності фахівців на ринку праці та забезпечення ефективності їхньої професійної діяльності.

Ключові слова: soft skills, м'які навички, hard skills, педагог фізичної культури, інклю-

зивне навчання, професійна підготовка, self-компетенції, mentor-компетенції.

The article deals with the urgent problem of developing soft skills in future physical education teachers in the context of inclusive education. The article substantiates the growing need of the pedagogical community for specialists with innovative thinking, leadership skills and the ability to adapt to changing conditions, especially in the context of inclusive education.

It is emphasised that a modern teacher should have not only professional ('hard skills'), but also 'supra-professional' ('soft skills') skills, which are critical for effective professional activity and successful interaction with all participants in the educational process, including students with special educational needs. The author highlights the previously unresolved parts of the general problem, in particular, insufficient awareness of the importance of soft skills, the lack of a single typology adapted to pedagogical activities, the ineffectiveness of traditional teaching methods, and the need to integrate a holistic methodological system for the development of soft skills, taking into account the specifics of inclusive education. A working typology of soft skills is proposed, including communication, collaboration, critical thinking, creativity, self-presentation and media competence. The authors emphasise that the disciplines of physical education and sports have significant potential for developing these universal competences, using, in particular, sports games, quests, orienteering, relay races and board games. Particular attention is paid to the formation of self- and mentor-competences, which will contribute to the training of teacher-mentors who are ready for the challenges of the modern educational environment. It is proved that soft skills are strategic skills for the competitiveness of specialists in the labour market and the effectiveness of their professional activities.

Key words: soft skills, hard skills, physical education teacher, inclusive education, professional training, self-competence, mentor-competence.

УДК 378.046.4

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.32>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Лесіна Т.М.,

докт. пед. наук,

професор кафедри дошкільної та початкової освіти

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні, за надзвичайно складних умов, які склалися через воєнний стан в Україні, в освітній галузі бракує творчих педагогів з нестандартним, критичним, інноваційним мисленням, які володіють лідерськими якостями, здатних розв'язувати професійні завдання та гнучко реагувати на умови, що змінюються, готових використовувати інноваційні методи в педагогічній діяльності, вміти адаптуватись в критичних ситуаціях. Тому проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які мають розвивати в собі адаптивний потенціал,

розглядається не тільки в контексті професійного стандарту педагога, Державного стандарту вищої освіти, а й з урахуванням оволодіння «надпрофесійними» навичками.

Сучасна вища освіта покликана формувати у студентів перш за все ключові навички, які спрямовані на задоволення актуальних потреб суспільства. У контексті інклюзивної освіти особливої уваги потребують питання забезпечення ринку праці конкурентоспроможними педагогами, здатними діяти у надзвичайних ситуаціях з урахуванням соціальної ситуації, актуалізувати

і враховувати значущість такого ресурсу, як емоційний інтелект, екологічна поведінка, ефективна комунікація, толерантне ставлення тощо. Саме тому останніми роками науковці почали наголошувати на значущості *soft skills* для результативної професійної діяльності, особливо педагогічної. Враховуючи вищезазначене, слід зауважити, що якість підготовки педагога з фізичної культури має визначатися наявністю у випускників не лише фахових компетенцій – *hard skills*, а й «надпрофесійних» навичок – *soft skills*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти питання формування і розвитку соціальних навичок висвітлено у наукових доробках вітчизняних (Акімова О., Денисенко Н., Іванова Н., Кліш І., Коваль К., Митчик О., Наход С., Щекотиліна Н.) та зарубіжних (Brewer L., Goleman D., Dweck K., Poliv-Fry J., Weisinger H.) дослідників. Однак питання формування і розвитку *soft skills* саме у педагогів фізичної культури в умовах інклюзивної освіти потребує додаткового осмислення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Узагальнений аналіз наукових джерел із проблеми дослідження дозволив зробити низку узагальнень і окреслити ті аспекти, що потребують ретельного аналізу і додаткового висвітлення.

1. Недостатнє осмислення важливості «м'яких навичок» («*soft skills*») більшістю учасників освітнього процесу. Хоча науковці наголошують на значущості «м'яких навичок», у реальній освітній практиці питанням їх розвитку у студентів педагогічного напрямку, зокрема у майбутніх вчителів фізичної культури, приділяється недостатньо уваги.

2. Відсутність єдиної, адаптованої до педагогічної діяльності типології *soft skills*. Аналіз наукових джерел з означеної проблеми дозволив узагальнити, що типології «м'яких навичок», подані різними авторами досліджень, часто не враховують особливості професійних завдань, які виконує педагог. Так, наприклад, у низці типологій, пропонованих сучасними дослідниками (комунікація, співпраця, критичне мислення, креативність, самопрезентація, медіакомпетентність), питання практичного впровадження та подальше дослідження специфіки розвитку цих навичок саме в педагогічній професії, особливо в умовах інклюзії, залишається відкритим.

3. Недостатня ефективність традиційних методів навчання для формування *soft skills*. Слід зауважити, що стандартні лекції та репродуктивні форми роботи, які є популярними в освітньому процесі ЗВО на сьогодні не вичерпують навчальний потенціал при роботі зі студентами у напрямі формування в них «м'яких навичок». Окрім того, колективні та групові форми роботи, що переважають у підготовці вчителів, не завжди відповідають віковим та особистісним характеристикам,

необхідним для ефективного формування цих навичок. Це свідчить про потребу в розробці та впровадженні інноваційних методик, які б активно залучали студентів у навчальний процес (наприклад, гейміфікація, проєктне та крос-функціональне навчання, командні завдання тощо), особливо для розвитку комунікативних навичок та ефективного мислення, зокрема, у процесі формування *soft skills* у майбутніх педагогів фізичної культури.

4. Відсутність цілісної методичної системи розвитку *soft skills*, інтегрованої в освітній процес. У результаті аналізу науково-методичних фондів із питання формування і розвитку м'яких навичок у майбутніх педагогів ми дійшли висновку, що існують переважно два підходи у цьому контексті («*soft* через *soft*» та «*soft* через *hard*»), а отже йдеться про брак спеціально розроблених та апробованих підходів і методик, які б були спрямовані на систематичний та ефективний розвиток «м'яких навичок» у цілісному навчальному процесі, враховуючи специфіку підготовки педагогів фізичної культури, потреби інклюзивного навчання та інтегрований підхід.

5. Недостатнє врахування специфіки розвитку *soft skills* у контексті інклюзивного навчання. Хоча в наукових дослідженнях часто згадуються «умови інклюзії», однак недостатньо уваги приділяється конкретним особливостям формування «м'яких навичок», які є критично важливими для роботи педагога в інклюзивному середовищі (наприклад, емпатія, адаптивність до потреб дітей з ООП, навички взаємодії з батьками та фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів тощо). Це свідчить про необхідність глибшого аналізу та розробки підходів, що враховують саме цей аспект.

Мета статті – здійснити аналіз «*soft skills*» як педагогічного явища та конкретизувати специфіку формування м'яких навичок у майбутніх учителів фізичної культури в умовах університетської підготовки в контексті інклюзії.

Наявність гнучких навичок, сформованих у майбутніх фахівців під час професійної освіти, сприяє ефективному застосуванню набутих знань і вмінь на практиці під час взаємодії учителів з усіма учасниками освітнього процесу. Зауважимо, що процес фахової підготовки педагога має бути побудований так, щоб відповідати новітнім вимогам ринку праці, державним стандартам та специфіці актуальної соціальної ситуації. Кожен сучасний педагог зобов'язаний вміти вибудувати ефективні стосунки з учнями, батьками, колегами та адміністрацією, вміти створювати безпечне освітнє середовище, мобільно і адекватно реагувати на нетипові ситуації, відновлюватись попри складні умови. Саме тому питання важливості оволодіння *soft skills* студентами педагогічних напрямів перебуває сьогодні в епіцентрі наукової уваги.

Слід відзначити, що у сучасному освітньому просторі дедалі важливішими стають не лише фахові знання, а й здатність адаптуватися до змін і підтримувати інклюзивне середовище. Для майбутніх учителів фізичної культури це особливо актуально, оскільки вони мають справу не тільки з фізичним розвитком учнів, а й із психологічною та соціальною інтеграцією кожної дитини.

Виклад основного матеріалу. Питання формування і розвитку соціальних навичок у фахівців різних напрямів професійної діяльності останніми роками набули особливої популярності. На особливий інтерес заслуговують роботи соціологів, психологів, які ґрунтуються на глибокому аналізі тих змін, що відбуваються у соціумі, бізнес-середовищі та психології людини. Зокрема, дослідження Д. Гоулмана «Емоційний інтелект», Х. Вейсінгера, Дж. П. Полів-Фрая «Під тиском. Як добиватися результатів у умовах жорстких дедлайнів та невизначеності», К. Дуека «Гнучка свідомість. Новий погляд на психологію розвитку дорослих та дітей» та ін.

Принагідно зауважимо, що сам термін «soft skills» був запозичений з сфери бізнесу та політики і вже пізніше увійшов у науковий обіг [2, с. 8]. Це спричинило виникнення великої кількості різних класифікацій цього поняття.

Створення типології «м'яких навичок» у їх співвідношенні зі специфікою професійної діяльності є дослідницьким завданням, яке потребує окремого вирішення. Як правило, представлені в науковій літературі класифікації «м'яких навичок» не враховують особливості професійних завдань, які виконує людина. І це не випадково: «м'які навички» в їхньому загальному розумінні універсальні, не залежать від професії і визначають ефективність людини в будь-якій сфері діяльності.

Дослідники виокремлюють загалом чотири групи «м'яких навичок», яким приділено окрему увагу вітчизняній практиці: комунікація, співпраця, критичне мислення, креативність. Разом із тим останніми роками все частіше у науково-методичній літературі увагу сфокусовано на питаннях розвитку таких «м'яких навичок» у вчителів різних вікових груп, як самопрезентація та медіакомпетентність.

Аналіз наукових досліджень вітчизняних фахівців засвідчує, що в більшості випадків терміни «м'які навички» та «гнучкі навички» використовуються як рядові, а в окремих публікаціях встановлюється типологічний зв'язок терміну «м'які навички» з близькими поняттями, які мають традицію вживання у нашій педагогічній науці. Так, проводиться паралель із поняттям «діяльнісно важливі якості професіонала», що означає «якості індивіда, які впливають на ефективність реалізованих професіоналом типів, видів та форм діяльності, і через які вони реалізуються». Передбачається, що фахівець вирішує дві групи завдань: власне професійні та метапрофесійні, пов'язані

з професійним та особистісним зростанням, становленням та реалізацією. Розв'язання метапрофесійних завдань спонукає людину опановувати «м'які навички» і розвивати їх. Отже, деякі дослідники співвідносять «м'які навички» з компетентністю, визначеною як «надбання особистості, завдяки якому людина може вирішувати конкретні завдання», встановлюють (стосовно сфери педагогічної діяльності) відповідність «м'яких навичок» та надпрофесійних навичок вчителів, співвідносять м'які навички з універсальними та загальнопрофесійними компетенціями.

Вітчизняні науковці однак не у визнанні необхідності формувати «м'які навички» вже на етапі професійної освіти, а також акцентують на тому, що традиційні методи (лекції, репродуктивні вправи – «повідомлення інформації про явище») є неефективними для розв'язання цього завдання.

Зуважимо, що soft skills – це м'які навички, які включають передусім комунікацію, емпатію, креативність, критичне мислення, гнучкість, толерантність, лідерство. Формування цих якостей у майбутніх педагогів є сьогодні виробничою необхідністю у контексті інклюзивної освіти, де враховуються різні потреби й можливості дітей.

Так, вчитель, який має добре розвинену емоційну чутливість, здатний створити комфортне середовище для учня з порушенням мовлення, надаючи підтримку не тільки через фізичні вправи, але й через доброзичливу комунікацію. Уміння ефективно співпрацювати з колегами, асистентами й батьками також базується на soft skills, які забезпечують злагоджену роботу команди заради успіху кожного учня.

Формування soft skills можливе через впровадження тренінгів, проєктної діяльності, педагогічних практик, що моделюють реальні інклюзивні ситуації. Студенти педагогічних закладів мають бути занурені в середовище, яке стимулює розвиток міжособистісних навичок — через рефлексію, обговорення складних кейсів, участь у спільних заходах з дітьми з ООП тощо.

Сучасному педагогу необхідні навички особистісного професійного зростання (так звані «self-компетенції») та вміння розвивати гнучкі навички в учнів на своїх заняттях. У цьому випадку пропонуємо використовувати термін «mentor-компетенції», тобто навички, які необхідні для того, щоб розвинути soft skills дітей у межах певної дисципліни.

Розвиток «м'яких навичок» у різних сферах професійної діяльності зараз справедливо оцінюється як процес динамічного перетворення особистості протягом усього життя. Попередній аналіз сучасних публікацій, присвячених «м'яким навичкам», їх типології та взаємодії з «жорсткими навичками» («hard skills»), ключовими професійними компетенціями вчителя, а також вивчення практичного досвіду окремих вчителів, їхніх усних і письмових

висловлювань щодо обізнаності в змістовому наповненні поняття «м'які навички», дозволяють засвідчити, по-перше, що м'які навички розглядаються в сукупності з «жорсткими навичками», у процесі досягнення основних цілей навчання та виховання; по-друге, про визначальний вплив окремих «м'яких навичок» вчителя на формування інтересів, здібностей учнів, розвиток їхньої мотивації, досягнення предметних та особистісних результатів навчання, створення особливої атмосфери, гармонійних взаємин усіх учасників освітнього процесу; по-третє, про різний ступінь володіння «м'якими навичками» та динаміки їх розвитку у вчителів різних вікових груп та про різне ставлення до таких навичок (від прагнення опанувати і досягти результатів, розвивати в собі лідерські якості та активно уявляти себе в публічному просторі – до повного неприйняття таких прагнень).

Слід констатувати, що в реальній практиці підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів переважають все ж таки колективні та групові форми роботи, які не завжди співвідносяться з віковими особливостями та особистісними характеристиками вчителя (здібності, темперамент, характер, емоції, мотивація тощо). Тим часом чинні нормативні документи у сфері освіти, насамперед оновлені вимоги до підготовки вчителів, передбачають не лише сформовані у них «жорсткі навички», ключові професійні компетенції, а й наявність розвинених «м'яких навичок», у тому числі соціальних, психологічних, комунікативних, креативних.

Аналіз джерел з проблеми дослідження дозволив виокремити таких два основних підходи до формування гнучких навичок у студентів. «Перший (soft через soft) – навчати гнучким навичкам безпосередньо через окремі спеціальні курси/модулі в рамках варіативного компонента навчального плану. Другий підхід (soft через hard) – використовувати потенціал всіх дисциплін, що опановуються, у поєднанні з додатковою освітою, позанавчальною, виховною роботою» [1, с. 57].

Оскільки професія вчителя є публічною, то особливо значущими для нього є навички самопрезентації; вміння вибудовувати стосунки з усіма учасниками освітнього процесу; здатність та готовність вирішувати творчі завдання; виявляти лідерські якості. Ці навички та вміння стають особливо актуальними в епоху цифровізації.

Звертаючись до аналізу публікацій вітчизняних педагогів, присвячених розвитку «м'яких навичок» у вчителів, ми також урахували той позитивний досвід, який був накопичений педагогічною наукою та практикою викладання.

Важливим напрямом, що сприяє розвитку «м'яких навичок» і водночас сприяє підвищенню результативності та ефективності навчання та виховання сучасних школярів, які багато часу

проводять у віртуальному просторі, стає використання на уроках та у позаурочній діяльності з предметів, а також у ході підготовки медіажанрів, медіаформатів, текстів «нової природи», креолізованих та полікодових текстів (лонгрід, сторітлінг, буктрейлер, інтерактивний плакат та ін.), широко представлених у медіапросторі. Ця проблематика, що знайшла відображення в низці публікацій, присвячених власне медійній культурі, поступово входить до кола тих питань, які обговорюють фахівці з спеціальних методик та вчителі-практики, описуючи досвід використання текстів «нової природи», пропонуючи конкретні методичні рекомендації з вивчення окремих навчальних предметів у контексті сучасного медіапростору.

Зауважимо, що у центрі уваги сучасної системи педагогічної освіти перебуває питання підготовки педагога майбутнього – вчителя-наставника, який, володіючи високим рівнем self-компетенцій, зможе використовувати свої навички, що втілюються в його професійній діяльності в mentor-компетенції. Учитель у сучасних умовах розвитку освіти та активного становлення інноваційної моделі школи, орієнтованої на особистість учня, має стати педагогом-консультантом, вихователем, керівником проєктів, дослідником. Тільки тоді вчитель зможе виховати таку особистість, в якій будуть сформовані життєво необхідні, гнучкі навички, що допоможуть дитині бути повноцінно підготовленою до викликів часу і ефективно соціалізуватись, особливо коли йдеться про дітей з особливими освітніми потребами.

В цілому виокремлюють два підходи до формування soft skills: «навчати безпосередньо, запроваджуючи окремі курси в рамках варіативного компонента навчального плану: наприклад, у низці зарубіжних університетів (Harvard University, Stanford Research Institute тощо)» та «використовувати потенціал дисциплін, які вивчаються, у поєднанні з неформальною освітою, позанавчальною виховною роботою. Такий підхід частіше поширений у вітчизняних університетах» [3, с. 22].

У контексті професійної підготовки майбутніх педагогів з фізичної культури слід сфокусувати увагу на формуванні і розвитку в них таких soft skills, які допоможуть створювати і підтримувати фахівцям перш за все безпечне освітнє середовище, організувати освітній процес таким чином, щоб діти почували себе в ресурсному стані. Очевидно, що майбутній педагог має володіти достатніми знаннями в галузі фізичної культури та спорту, під час опанування яких уже формуються деякі гнучкі навички. Дисципліни, пов'язані з фізичною культурою та спортом, мають значний потенціал для розвитку універсальних компетенцій, сприяють утворенню особистісних якостей, формуванню вольових навичок, дисциплінованості та тайм-менеджменту, вмінню керувати емоціями

та стресом. З-поміж методичного інструментарію педагога у роботі з дітьми з ООП на особливу увагу заслуговують спортивні ігри та квести, які вчать нестандартно мислити, швидко визначати проблему та знаходити рішення, розподіляти ролі в команді, прислухатися до думки інших, аргументувати свою точку зору. Принагідно зауважимо, що спортивне орієнтування тренує вміння швидко думати, ухвалювати рішення, керувати та самоорганізовуватися, допомагати іншим членам команди, відчувати та правильно визначати час. Для розвитку гнучких навичок у дітей з ООП активно використовують настільні ігри, які вимагають постійної взаємодії з іншими гравцями, вміння розпізнавати емоції, швидко приймати рішення, домовлятися, передбачати дії гравців (шашки, шахи) тощо.

Формування таких соціальних навичок, як навичка управління і організаційна навичка, формуються в командній спортивній роботі та змагальній діяльності, коли капітан або інший гравець бере на себе відповідальність, ухвалює рішення та унеможливорює конфліктні ситуації, у цьому разі гравці мають стати єдиним цілим для досягнення високого результату.

Практика свідчить, що найбільшу складність для майбутнього педагога з фізичної культури представляє формування комунікативних навичок, особливо у контексті роботи з дітьми з ООП. Значної ефективності у цьому процесі сприяє залучення ресурсу позанавчальної роботи, пов'язаної з оздоровчими та спортивними заходами, унаслідок яких відбувається неформальне спілкування між тренером і спортсменами, між спортсменами один з одним тощо. Слід зауважити, що традиційні форми навчальних занять нині стають менш цікавими для студентів: сучасних молодих людей приваблюють гейміфікація, проєктне та крос-функціональне навчання, командні завдання. Усе це легко вбудовується в процес опанування дисциплін з фізичної культури та спорту [4, с. 199].

Дієвим інструментом ефективної підготовки студентів у педагогічному ЗВО стає формування soft skills як невід'ємної та обов'язкової частини програми. По-перше, володіння soft skills є показником успішності, що допомагає особистості ефективно функціонувати в умовах інклюзивного освітнього середовища. По-друге, гнучкі навички здатні забезпечити підготовку майбутніх учителів фізичної культури, націлену не лише на викладання,

а й на самонавчання в процесі професійного саморозвитку. По-третє, soft skills ефективні в педагогічному спілкуванні. Окрім того, soft skills є стратегічними навичками для конкурентоспроможності в професійному житті та мають важливе значення для кандидата під час пошуку роботи.

Освітні установи, приймаючи молодих фахівців на роботу, приділяють дедалі більше уваги наявності в них soft skills, оскільки задля успішного функціонування в освітніх закладах має створюватись така професійна атмосфера, що стимулюватиме командний дух, творчу атмосферу спільної роботи, що уможливлюється саме за умови розвинутих м'яких навичок у педагогів.

Висновки. Розвиток гнучких навичок у майбутніх учителів фізичної культури є важливим напрямом професійної підготовки фахівців і передумовою їхньої готовності ефективно здійснювати професійну діяльність. Однак зауважимо, що розвиток soft skills — це передусім самостійний вибір фахівця, який бажає зробити успішну кар'єру, а педагог, який володіє гнучкими навичками, стає ефективним у своїй діяльності. Таким чином, формування self- і mentor-компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури сприяє підвищенню не тільки якості педагогічної майстерності, а й ролі людського ресурсу в підготовці майбутнього покоління. Отже, питання формування і розвитку соціальних навичок у майбутніх учителів, особливо в умовах інклюзії, становить особливий інтерес для вітчизняної освітньої сфери та практичних ініціатив у сфері педагогічної освіти і потребує детальних наукових розвідок, з чим ми й пов'язуємо перспективи наших подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акімова О. «Hard Skills» та «Soft Skills» як складові елементи інклюзивної готовності майбутніх учителів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2021. № 4 (190). С. 57–62.
2. Денисенко Н. Г., Іванова Н. В., Митчик О. П., Кліш І. С. Підготовка вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивного навчання. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. 16. С. 3–21.
3. Золотарьова С. А., Новікова В. Є., Пономарьова М. С. Педагогічна майстерність. Харків: ДБТУ, 2024. 81 с.
4. Щекотиліна Н. Ф. «Soft Skills» у професійній підготовці майбутніх вчителів фізичної культури. *Olympicus*. 2024. № 1. С. 198–205.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025

Дата публікації: 20.11.2025